

İŞİTME ENGELLİLERİN ve SAĞIR TOPLUMUNUN SORUNLARI,
TALEPLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ RAPORU

ENGELLİLER KOMİSYONU

EYLÜL - 2024

SUNUŞ

Kapitalist modern yaşamın itibar ve değer atfettiği “Normal” bedenlerin, yeti farklılıkları olan insan çeşitliliğinden, kendini üstün gören bir hakim kültürde yaşamaktayız. “Normalin” farklılıklar üzerindeki hakaret, dışlama, görmezden gelme, nefret, ortak yaşam alanlarından kovma, duygusal ve fiziksel şiddete varan pratiklerinin tümü, Sağlamcılık İdeolojisinin yansımalarıdır.

Bedensel yeti farklılıkları olan engelli bireyler, görünür oldukları için sağlamcılığın tüm ayrımcı tutum ve söylemlerine direkt olarak maruz kalırken, bazı engel grupları görünmez olan yeti farklılıkları nedeniyle, fark edildikleri an itibarıyla daha yakıcı bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sağır ve İşitme Engelliler bu grupların en büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar.

Sağır ve İşitme Engellilerin, görünmez olan engellilik durumları, eşit yurttaşlık gereği sağlanması gereken kamusal ve toplumsal destekleri de adeta görünmez kılmaktadır. Bununla birlikte, Sağır ve İşitme Engelliler, özgürlük ve eşit yurttaşlık mücadelelerini kendi içlerinde yalnız bırakıldıkları bir alanda vermek zorunda kalmaktadırlar.

Erişilebilirlik dediğimiz konu da tüm bu ezber alışkanlıklar ve yargılar nedeniyle sadece bir rampa konusuna indirgenirken, Sağır ve İşitme Engelliler açısından Erişilebilirliğin çok daha farklı bir anlama karşılık geldiğinin farkında dahi değiliz.

“Normal” insanın sözlü iletişiminin değerli kılındığı ve yüceltildiği toplumumuzda, tüm sosyal ve kamusal organizasyonlar, bu kabulden hareketle düzenlenmektedir. Milyonlarca sağır ve işitme engelli yurttaşı görmezden gelen ve dışarıda bırakan bu ayrımcı yaklaşım, aynı zamanda eğitim, sağlık, istihdam, adalet, sosyal ve kültürel yaşama katılım noktasındaki tüm eşit yurttaşlık haklarının ihlalini de beraberinde getirmektedir.

Birleşmiş Milletler, 23 Eylül’ü, dünyada yaşayan milyonlarca sağır ve işitme engellinin varlığına dikkat çekmek için “Uluslararası İşaret Dilleri Günü” olarak ilan etmiştir. Ayrıca Eylül ayının son haftası dünya genelinde işitme engeline ve bu alana yönelik yasal düzenlemelere dikkat çekmek ve konu hakkında gerekli kamuoyunu oluşturmak amacıyla “Uluslararası İşitme Engelliler Haftası” olarak kabul edilmiştir.

Şüphesiz aşağıdaki videodan milyonlarca işiten birey, hiçbir şey anlamayacaktır. Her gün işitenlerin sözlü iletişiminden, hiçbir şey anlamayan sağır ve işitme engelli bireyin yaşadığı gibi.

Sözlü iletişimi, işaret dilinden daha değerli ve üstün kılan nedir? **Dünyada var olan milyonlarca anadili gibi, İşaret dillerinin de tüm dünyada ve ülkemizde ana dili olarak kabul edilmesi, sosyal ve kamusal tüm alanlarda İşaret Dili Tercümanı istihdamı bir lütuf değil, eşit yurttaşlık hakkıdır. DEM Parti olarak, bu sessiz dünyanın sesi ve sözü, verdikleri değerli ve haklı mücadelelerinin ise yanında olmaya devam edeceğiz. “Uluslararası İşaret Dilleri Günü” vesilesiyle İşitme Engellilerin ve Sağır Toplumunun Sorunları, Talepleri ve Çözüm Önerileri Raporu’nu” kamuoyuna sunuyoruz.**

DEM Parti Engelliler Komisyonu

EYLÜL 2024

MEVCUT DURUM veya “İZOLASYONDA ISRAR POLİTİKASI”

Türkiye’de toplumun önemli bir kesimini oluşturan engellilere yönelik egemen politika; engellileri toplum ile bütünleştirme amacından uzak ve engellilerin sosyo-ekonomik ve siyasal yaşama katılımını kısıtlayan bir hattadır. Zihniyet dünyasından başlayarak okulda, sokakta, camide, statta, kahvede, lokantada, parkta, işte, medyada ve siyasette “engelliler için ayrılan alan” çok sınırlıdır. Sağlamlılığın egemen olduğu, karar aldığı, yönettiği her yerde engellilerin payına ayrımcılık, izolasyon ve dışlanma kalmaktadır!

Genel olarak engelli yurttaşların ve mültecilerin temel hak ve hürriyetleri yasal ve anayasal güvencelere ve BM engelli haklarına ilişkin sözleşmeye rağmen Türkiye genelinde uygulamaya yansımamaktadır. Özel olarak da işitme engelli ve sağır bireyler uygulamaya yansımayan bu haklar nedeniyle sistematik ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Engellilere yönelik ayrımcı ideolojinin somutlaşan hali olarak sağlamlılık; engellilerin kamusal alanlardan dışlanmasını, ötekileştirilmesini, haklarının sistematik ihlalini olağanlaştırmaktadır.

İşitme engelli ve sağır toplumuna mensup bireylerin engellilik durumu diğer engel grupları gibi kendine özgü koşulları içerisinde ele alınmalıdır. “İşitme engeli ve sağırlık durumu” dışarıdan görülmeyen bir engeldir. Yani birçok işitme engelli ile “diyalog” kuruluna kadar engelli olup olmadığı fark edilmez. Bu “görünmezlik durumu” işitme engelliler ve sağırların temel sorunlarının, taleplerinin ve çözüm önerilerinin genel kamuoyuna ulaşmasında zorluklara neden olmaktadır. Çünkü işitme engellilerin ana dili olan “İşaret Dilleri” konusunda yeterli bilinç, farkındalık ve çaba sosyal yaşamda yoktur. Dilini konuşamadığınız veya asgari düzeyde bilmediğiniz her birey gibi işitme engelliler ile de iletişim kuramazsınız. İşaret dili tanınmadığı için işitme engelliler ve sağırlar kendi ülkelerinde adeta bir mülteci gibi iletişim sorunu yaşamaktadır. İşitme engelli ve sağır toplumu ile iletişim kurabilmek için dillerinin tanınması, kamusal alanda farkındalığının artması ve kamu hizmetleri sunumunda kullanılması gerekmektedir.

Türkiye’de resmi verilerle 10 milyon kişi üzerinde olduğu bilinen engellilerin eğitim, sağlık, ulaşım ve erişilebilirlik haklarına ulaşamadığı bir kamusal düzen(sizlik) mevcuttur. Engelli yurttaş sayısının kaç kişi olduğunun güncel olarak kamuoyuna açıklanmadığı bilinmelidir. Ancak hem TÜİK’in 2001 yılı nüfus sayımı verisine göre, hem de 2011 nüfus ve konut araştırması sonuçlarına göre Türkiye’de engelli nüfusu milyonlarla ifade edilmektedir. Milyonlarca engelli ve ailelerinin en temel sorunu ötekileştirme, ayrımcılık ve genel kamu hizmetlerinden mahrumiyet şeklinde yaşanmaktadır. Türkiye’de engelli kamu hizmetleri için ayrılan bütçenin yüzde 2’nin altında olduğu, toplam kamu emekçileri içerisinde engelli oranının da yüzde 2-3 bandında olduğu bilinmektedir. Nüfusun yüzde 10’dan fazlasını oluşturan engellilerin bütçeden, milli gelirden ve istihdamdan alabildikleri pay çok düşük düzeydedir. Türkiye’de işitme engelli sayısına ilişkin resmi raporlarda güncel ve kapsamlı bir veri yoktur. 2011 yılı Nüfus ve konut araştırmasına göre “Duymada Güçlük Yaşayanlar” 836 bin kişi olarak tespit edilmiştir. Ancak işitme cihazı kullandığı için duyma güçlüğü ortadan kalkan veya azalan işitme engelliler bu veriye dahil edilmemiştir.

Engelliler için yaşanabilir kentleri oluşturacak ilk adım olan erişilebilirlik meselesi, 2005’ten bu yana ertelenmekte, iktidarın genel politikası içerisinde engelli talepleri ötelenmektedir. Yeterince erişilebilir olmayan binalar, yollar, geçitler, parklar, toplu taşıma araçları/servisleri, WC’ler, işyerleri ve kamusal alanlar nedeniyle engelliler “zorunlu/fili bir tecrit” altında tutulmakta ve çoğu zaman bir evin içi veya çevresi ile sınırlı mekanlarda yaşamaya mahkum edilmektedir. Erişilebilirlik sorunu çözülmediği için milyonlarca engelli kendi mahallesinin dışına çıkma koşullarına sahip olamamaktadır.

Kamusal sorumluluğu olanlar, karar alma süreçlerinde engellileri dışladığı için yeniden inşa edilen birçok kent her defasında yeniden sağlamcı bir kentsellik inşa etmekte, engelliler için yaşam alanlarını sınırlamaktadır. Her engel grubu için farklılaşan ve farklı hak ihlallerine yol açan erişilebilirlik meselesi işitme engellilerde işaret dili tercümanı, işitme cihazı, sağır hakları bilinci ile farkındalığı artmış muhataplar ve sağlamcı olmayan sosyo-kültürel yapı gibi araçlara bağlıdır.

Erişilebilirlik sorunu nedeniyle temel eğitim, sağlık, istihdam ve ulaşım hizmetlerine erişemeyen engelliler toplumun en yoksul kesimlerini oluşturmaktadır. Yaşanan ekonomik kriz nedeniyle engelli ödeneklerinin satın alma gücünün çok azaldığı, açlık sınırının çok altında ödeneklerin verildiği bilinmektedir. 10 bin TL bandının çok altında kalan “bakım ödenekleri” engelliler için “insan onuruna yakışır” iş ve yaşam koşullarını oluşturmamaktadır. Bakım ödenekleri dışında verilen engelli maaşlarının ise reel olarak eridiği, enflasyon nedeniyle satın alma gücünün çok düştüğü bu kapsamdaki ödenekleri artık “harçlık düzeyinde” olduğu bilinmelidir. İşitme engellilerin önemli bir bölümü hem bakım ödeneklerini hem de diğer ÖTV ve benzeri gelir/vergi desteklerini alamamaktadır. İşitme engelli nedeniyle maruz kaldıkları ayrımcılık, ötekileştirme ve sağlamcılık pratiklerine rağmen söz konusu destekler olunca iktidar/hükümet sağrıları engelli saymamakta ve destekleri kısmaktadır.

Engellilerin yüzde 80’den fazlası işgücüne dahil olma koşullarına sahip değildir. Bu durum kadın engellilerde yüzde 90’a yükselmektedir. 10 milyon engelli içinde çalışma hakkına erişebilen 150-200 bin çalışan engellinin, “işyerlerinde mobbinge maruz kaldığı, birçoğunun kendi mesleğini icra edemediği, hizmet içi eğitim ve yükselme programlarından dışlandığı, karar alma süreçlerinde fikirlerine danışılmadığı, çalışma mekanlarının engel durumları ile uyumlu hale getirilmediği, iş arkadaşları ve idarecilerinin engelli hak bilincinin yeterli olmadığı” yaygın karşılaşılan sorunlardır. İşitme engelliler için iletişim en temel istihdam sorunudur. İşitme engelliler işyerlerinde iletişim sorunu bir işaret dili tercümanı ile aşamadığından yapabilecekleri birçok işi yapamamakta veya uzun süre istihdamda kalamamaktadır.

Engelli kadınlar ve kız çocukları; hem engellilik durumu nedeniyle yaşanan sağlamcılık eşitsizliğinden hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı çoklu ayrımcılığa ve hak ihlallerine maruz kalmaktadır. Sağlamcı bakış açısı nedeniyle “cinsiyetsiz gibi görülen engelli toplumu” eril saldırganlığın ve mikro saldırganlığın nesnesi gibi görülmektedir. Genel olarak engellilerin özel olarak da işitme engelli kadınların erkek egemen ve sağlamcı şiddete karşı korunması ve bu suç pratiklerinin yaptırma maruz kalması için işleyen bir mekanizma yoktur. İstanbul Sözleşme’sinin tek taraflı fesih edilmesi, BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin uygulanmaması engellilere ve engelli kadınlara yönelik şiddetin yaptırımsız kalmasına yol açmaktadır. Engelliler aile içinde, sokakta, işte, okulda ve sosyal yaşamın birçok alanında söylesel, fiziksel, ekonomik, psikolojik ve cinsel şiddet riski altında kalmaktadır. Başta aile içinde olmak üzere toplu taşımada, rehabilitasyon merkezlerinde engellilere yönelik şiddet sistematik bir şekilde devam etmektedir. Kadınlara, engellilere ve çocuklara yönelen bu politik şiddet söylemi ve pratikleri, eril ve sağlamcı siyaset-çiler tarafından topluma dayatılmaktadır. İşitme engellilere yönelik şiddet ise çoğu zaman iletişimsizlik sorunu nedeniyle açığa çıkmakta ve yine aynı nedenle yaptırımsız kalmaktadır.

İŞİTME ENGELLİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİK!

Türkiye’de genel erişilebilirlik algısı çok sınırlı bir şekilde ve “fiziken erişilemeye” indirgenmiş durumdadır. Bu durumun en temel göstergesi “Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları Tarafından Yapılan Denetim Faaliyetlerine İlişkin” kamuoyuna sunulan bilgiler üzerinden gözlemlenebilir. Bu verilere göre de çok sınırlı kalan denetim ve izleme faaliyetlerinin daha çok “ortopedik engellileri” esas aldığı ve diğer engel gruplarının erişilebilirliğine ilişkin bir yaklaşımın neredeyse hiç olmadığı ifade edilebilir. Zaten ilgili yönetmelikte de erişilebilirlik “Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” olarak tarif edilmiş olup, söz konusu yönetmelikte işitme engelli, sağır, işaret dili ibareleri geçmemektedir.

İşitme engelliler ve sağırın erişilebilirliğini geliştirmek amacıyla genel kabul gören araçlar işaret dillerinin kabul edilmesi, geliştirilmesi yaygınlaştırılması, işaret dili tercümanı istihdamının geliştirilmesi, işitme cihazlarına erişimin kolaylaştırılması, dudak okuma, konuşma ve göz teması gibi davranış kalıplarının/tekniklerinin işitme engelli ve sağır iletişimde esas alınması, sağır kültürüne uygun görsel-sade tasarımların/metinlerin işitme engellilere uyumlu hazırlanması şeklindedir. Özellikle e-devlet uygulamalarında ve online hizmetlerde işaret dili ile uyumlu mevzuat ve uygulamaların artırılması birçok konuda erişilebilirliği arttıracaktır.

İŞARET DİLİ BİLİNCİ GELİŞTİRİLMELİDİR

Türkiye’de işaret dili bilinci, farkındalığı, yaygınlığı yetersiz düzeydedir. Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığınca hazırlanan ve kamuoyuna duyurulan “Engelli Bireyler İçin Bilgilendirme Rehberi” 112 hattı, 183 hattı, Adliye ve bazı e-devlet uygulamaları üzerinden işaret dili tercümanı desteği verildiği ifade edilmektedir. Ancak Türkiye’de işaret dili konusunda ne yeterince kamusal politika oluşturulabilmiştir ne de konu ilgili kamu ve sivil toplum kesimleri tarafından tartışılabilmiştir. İşaret dili denilince sadece Türk İşaret Dili (TİD) ifade edilmekte, mevzuat ve uygulamada da sadece TİD esas alınmaktadır. TİD’in Türkçe dışında ayrı bir dil olduğu, kendine özgün bir işleyiş ve yapısı olduğu da bilinmeli ve Türkçe ile birlikte kamu hizmetlerinin sunumunda resmi dil olması sağlanmalıdır.

Ancak bu durum hem bölgesel farklılıkları hem de dilsel farklılıkları yok saymaktadır. Dünya genelinde 100’den fazla işaret dilinin olduğu tahmin edilmektedir. Sözlü diller gibi bu sözsüz dillerinde kendi iç işleyişleri ve tarihi bir geçmişleri vardır. Türkiye’de özellikle Kürtçe ve Arapçanın yoğun konuşulduğu bölgelerde sadece TİD üzerinden sunulan işaret dili tercümanı desteğinin çoğu zaman yetersiz kaldığı bilinmelidir. Bu tespit şu şekilde yorumlanmamalıdır; ana dili Türkçe olan veya Türkçe’nin yoğunlukta konuşulduğu bölgelerde de uygulama, farkındalık ve bilinç sorunları yok değildir. Bu nedenle her şeyden önce tüm işaret dillerinin tanınması, yasal statüye kavuşturulması ve geliştirilmesi amacıyla desteklenmesi gerekmektedir.

Öte yandan yasakçı anlayışın Türk İşaret Dili’ni bile yasakladığı uzun bir dönem olmuştur. “1953 yılında çıkarılan bir kanun ile okullarda işaret dili kullanılması yasaklanmıştır. Sözel eğitimin erken yaşta sağırın konuşmasını sağlayabileceği düşüncesiyle, işaret dilinin yerine sözel eğitim uygulanmaya başlamıştır. Fakat daha sonra bu eğitim metodunun yanlış olduğu fark edilip 2005 yılında bu yasak kaldırılmıştır.” 2005 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında kanunun 15. Maddesi “İşitme engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk işaret dili sistemi oluşturulur. Bu sistemin oluşturulmasına, geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik çalışmaların esas ve usulleri Aile ve Sosyal

Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde, Millî Eğitim Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir” şeklinde bir düzenleme yapmıştır. Ancak aradan geçen yaklaşık 20 yıl boyunca bu kanunun gereği yerine getirilmemiştir. Üniversitelerin işaret dillerine ilişkin yeterli düzeyde araştırma yapmadığı, bu alandaki yazın ve literatürün çok kısıtlı olduğu ve gelişim için gerekli kadro ve bütçenin ayrılmadığı bilinmelidir. Türkiye’de işaret dili konusunda uzun süre tek kaynak olan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1995 yılında yayımlanan Yetişkinler İçin İşaret Dili Kılavuzu adlı eser olmuştur. 2015 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Dilinin dil bilgisi yapısı hakkında çalışma yapılmış Türk İşaret Dili Dil Bilgisi Kitabı basılmıştır.

Birçok ülkede yerel işaret dili kanun veya anayasada tanımlanıp korunduğu halde Türkiye’de sadece Engelliler Kanunu’nda tarif edilmiş ve gereği olan kurumsallaşmaya henüz gidilememiştir, TİDBO olarak kısaltılan **“Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik’teki”** tanımlama da uygulamaya yansımamıştır. Türk İşaret Dilini yasal olarak belirleyen bir sistem oluşturulmamış ve hazırlanan tüm kitaplar Türk İşaret Dilini “Türkçeleştirmeye” yönelik olarak tasarlanmış sözlükler olmaktan öteye gitmemiştir.

Her dil gibi işaret dillerinin de gelişmesi, yeni kavram, terim ve terminolojilere uyum sağlaması amacıyla desteklenmesi gerekmektedir. Mevcut durumda işaret dili uzmanlarının, tercümanlarının ve işaret dili kullanıcılarının katılımıyla dönem dönem işaret dili sempozyumları ile kapsamlı çalışmalar yapması gerekmektedir. 2024 yılı itibarıyla YÖK tez sisteminde tez adında “işaret dili” ibaresi geçen doktora tezi sayısı sadece 12 adet olup buna yüksek lisans tezleri de dahil edilince sayı sadece 109’a yükselmektedir. Bu alanda tez, makale, sözlük ve deyim çalışmalarının geliştirilmesi amacıyla kapsamlı araştırma ve geliştirme programları başlatılmalıdır. Bu araştırmalar boyunca dilin doğallığının korunması amacıyla alan ile etkileşim içinde olunması bu dillerin kullanıcılarının talep ve önerilerinin esas alınması ve sağır kültürünün geliştirilmesi hedeflenmelidir.

İŞARET DİLİ TERCÜMANLARININ DURUMU İYİLEŞTİRİLMELİDİR.

Türkiye’de TİD bilen işaret dili tercümanlarının eğitim ve istihdam sorunları mevcuttur. Her ne kadar Mesleki Yeterlilikler Kurumu (MYK) bünyesinde TİD yeterlilik çerçevesi belirlenmişse de ne YÖK ne de MEB kapsamında bu çerçevenin gereği olan alt yapı kurulamamıştır. Mevcut durumda sayısının 200 bin civarında olduğu tahmin edilen “sertifikalı” işaret dili tercümanlarının kendi içerisinde bir standart iletişim düzeyi mevcut değildir. Birçoğunun sertifikası olmasına rağmen işitme engelliler ve sağırlar ile iletişim kurma yeterlilikleri yoktur. Bu alanda bir denetimsizlik olduğu bilinmelidir. Yüksek işsizlik nedeniyle birçok kişinin tercümanlığı iş kapısı olarak gördüğü bir eğilim mevcuttur. İşaret dili eğitimi adı altında kamuoyuna sunulan programlar arasında nitel ve nicel açıdan ayrışma durumu mevcuttur. Alınan sertifika ve belgelerin denetlendiği, yeterliliğe tabi tutulduğu bir sistem kurulmamıştır. İşaret dili tercümanlığı hizmeti sunulmadan önce veya sunulurken yapılan/yapılacak olan tercümanın niteliği kişiden kişiye, bölgeden bölgeye değişebilmektedir.

Birçok kamu hizmeti işaret dili tercümanı olmadan sunulmaktadır. Türkiye’de işitme engellilerin ve sağırların temel hak ve özgürlüklerinin risk altına girdiği durumlarda, hastanelerde, RAM’larda, mahkemelerde, işaret dili tercümanının nitel ve nicel yetersizliği toplumsal bir sorun olarak ele alınmalıdır. Çok zorunlu hallerde bile başvurulabilecek işaret dili tercümanı sayısı kısıtlıdır. Birçok kamu kurumunda kadrolu ve TİDyes yeterliliği olan işaret dili tercümanı yoktur. Var olan işaret dili

tercümanlarının önemli bir bölümü yetkin tercümanlık deneyimine sahip değildir. Yapılan tercüme çoğu zaman hak kayıplarına, yanlış anlaşılmalara ve istenilmeyen sonuçlara yol açabilmektedir.

Serbest meslek olarak işaret dili tercümanlığı yapanların önemli bir bölümü kayıt dışı, güvencesiz, belirsiz ücretli ve belirsiz süreli çalışmaktadır. Kamu hizmetlerinde işaret dili kullanımının bir anadil olarak kabul edilmesi ve bu amaçla nitelikli ve kamusal bir istihdamın sağlanması gereklidir. Tüm hastanelerde, okullarda, tüm bakanlıkların il müdürlüklerinde, tüm il ve ilçe belediyelerinde işaret dili yeterlilikleri TİDyes düzeyinde sağlanmış işaret dili tercümanlarının istihdam edilmesi için kapsamlı bir seferberlik başlatılmalıdır. Mevcut işaret dili tercümanı havuzunda yer alan sertifikalı tercümanlara yönelik üniversitelerle işbirliği içerisinde önlisans programları veya yoğun eğitim programları ile bir sınav hazırlık eğitimi imkanı sunulmalıdır. En az bir yıllık olacak şekilde teorik ve pratik eğitimini tamamlayan işaret dili tercümanları TİDyes sınavına tabi tutulduktan sonra atamaları yapılmalıdır.

Bu kapsamda ülke genelinde CODA olarak ifade edilen işitme engelli ebeveynlerin çocukları (Child of Deaf Adults) için hem sosyo-psikolojik destek programları geliştirilmeli hem de doğal bir dil olarak öğrendikleri işaret dilini profesyonel bir tercüman olarak da kullanabilmeleri için bir eğitim, sınav ve istihdam programı geliştirilmelidir.

İşaret dili tercümanlarının görünürlüğüne arttıracak eğitim ve istihdam programları görünmez olarak görülen işitme engelliler ve genel olarak engelliler hakkındaki farkındalığı olumlu etkileyecektir. Türkiye'nin taraf olduğu BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmesi (EHS) ve engelliler hakkında kanun kapsamında taahhüt edilen işaret dili kullanımı hakkındaki yükümlülükler bu eğitim ve istihdam programı uygulanmadan yaşama geçirilemez. Çünkü EHS'de "İletişim" kapsamında "Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, işitsel okumayı, beden dilini, diğer tür, biçem ve araçlarla gerçekleşen iletişim" ifade edilmektedir. Türkiye'nin onaylayıp imzaladığı bu sözleşmede "Dil" kapsamında işaret dilleri de ifade edilmiştir. Engellilerin eğitim hakkının uygulanmasını taahhüt eden 24. Madde kapsamında taraf devlet olarak Türkiye'nin de "İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olacağı" düzenlenmiştir.

İŞİTME CİHAZLARININ ERİŞİMİ KOLAYLAŞTIRILMALIDIR.

İşitme yetisinin yeterli düzeyde olmama durumunda işitme engelli veya sağır olan kişinin diğer kişilerle iletişimi, dil öğrenimi, diğer öğrenim potansiyelleri kullanımı, sosyal ilişkileri, ailesel ilişkileri, duygusal ilişkilerini etkileyen bir durum açığa çıkmaktadır. Engelliler; sağlamcı mikro saldırganlık ve sosyal dışlanma nedeniyle olağan koşullarda hiç olmayabilecek "özgüvensizlik, sosyal yalnızlaşma ve iş/kariyer imkanlarına erişememe" sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunları aşmak ve öz savunma geliştirebilmek için engellilerin özbilincini güçlendirmesi, kolektif hak bilinci için mücadele etmesi ve engelleri azaltmada önemli bir araç olan teknolojiye yararlanması gereklidir.

İşitme engelliler ve sağırılar için 3 E'nin çok önemli olduğu, "erken teşhis, erken cihazlanma ve erken eğitimin işitme engelini sınırlandırabildiği" ifade edilmektedir. Tüm engelliler gibi işitme engellilerin ve sağırılarında destekleyici/yardımcı teknolojilerden yararlanma hakkı mevcuttur. Yenidoğan işitme testlerinin zamanında, ücretsiz, anadilinde ve erişilebilir bir kamu hizmeti şeklinde sunulması ve bu testin önemini kamuoyuna aktarılması işitme engelini erken dönemlerde teşhis edilmesini

sağlamaktadır. Hem işitme engelli kişinin hem de ebeveynlerin erken dönemlerde işitme engelini fark etmesi, sağır kimliğine uyumlaşması ve sağır kültürünü tanımaya çalışması olumlu sonuçlara yol açar.

İşitme engellinin işitme yetisinin yeterli düzeyde olmamasından öte sağlamcı ötekileştirmenin en büyük engel olduğu bilinmelidir. Bu ötekileştirme ve ayrımcılıkla mücadele edebilmek, temel eğitim hizmetlerine ulaşmak ve sosyal yaşama dahil olabilmek için erken ve doğru cihazlanma da önemlidir. Bu konuda hem ailelerin sosyo-ekonomik düzeyi hem de sağlamcı önyargılar çoğu zaman erken ve doğru cihazlanmayı engellemektedir.

Doğru zamanda/yaşta “ses yükseltici işitme cihazı” kullanımı; etraftaki sesleri tanımak, algılamak, muhatap konuşmanın anlaşılmasını sağlamak, konuşmanın ve dilin anlaşılmasını sağlamak, ses kullanımını kontrol etmek ve konuşmanın kalitesini arttırmak için imkan sunmaktadır. Analog, programlanabilir ve dijital versiyonları olan bu cihazların kullanımı son yıllarda artmıştır. Cihazlanma sürecinde engelli bireyin ve ailesinin öneri ve talepleri uzman bir kişi gözetiminde değerlendirilmelidir. Cihazın bakımı, kullanımı ve etkisinin takibi için işleyen bir mekanizma gereklidir. Bu süreçte engellilerin mağdur edilmemesi ve ticari bir rant alanına dönüşümün önüne geçilmesi amacıyla öncelikle bu alandaki kamu denetimi artırılmalı, nihai olarak da bu süreç kamu eliyle yürütülmelidir.

Koklear İmplant (Biyonik Kulak) kullanımı standart işitme araçlarının sesi yükseltmediği veya düzenleyemediği durumlarda başvurulmuş bir sistemdir. Bu yardımcı teknoloji ile ses iç kulakta zarar görmüş olan bölümü geçip, doğrudan işitme sinirlerine ulaşmaktadır. Mikrofon ve vericisi dış kulakta kalan bu cihazın iç kısmı genel anestezi ile yapılan ameliyatla iç kulakta bulunan Koklea'ya elektrot rulosu olarak yerleştirilir. Bu rulunun ucuna kafatası derisinin altına yerleştirilen uyum sağlayıcı cihaz takılır. Bu şekilde kişinin etrafındaki sesleri algılaması ve yanıtlanması için bir imkan sunulmuş olmaktadır.

İşitme cihazları, koklear implant ve diğer implant (Orta kulak, Vibrasyon, Karışık/Karma, Beyin Sapı İmplantları) araçlarına erişimde yapısal sorunlar mevcuttur. Öncelikle işitme engelliler ve ailelerinin bu cihazların etkilerine dair erken dönemlerde bilgilendirme sorunu yaşamaktadır. Birçok işitme engelli uzun süren sağlamlık saldırılarına maruz kaldıktan sonra, bu cihazlara eriştiğinde sesteki gelişim zorlaşmaktadır. İşitme engelli nedeniyle katı bir sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin işitme engeli aşıldıktan sonra da iletişim sorunu ile karşılaşabileceği öngörülmelidir. Bu durumda iletişimin gelişimi ve cihaz kullanımının başarısı için sağlık görevlileri ve aile arasında yapılan iş birliği ile uzun süreli çalışma yapıp destek ve rehabilitasyon süreci kesintisiz olmalıdır. Baba ve annelerin çocuklarının bağımsız bir yaşamın imkanlarına erişebilmesi amacıyla işitme engelliliği ve sağır kültürüne adaptasyon amacıyla erken dönemlerde harekete geçmesi ve etkili iletişim/yaşamın imkanlarını oluşturması gereklidir. Kamunun bu imkanlara erişim için sosyal destek ve dayanışma imkanları için kadro ve bütçe ayırması, kurumsal kapasiteyi geliştirmesi gerekmektedir.

İşitme cihazları, koklear implant ve diğer implant (Orta kulak, Vibrasyon, Karışık/Karma, Beyin Sapı İmplantları) araçlarına erişimde diğer önemli bir sorun bu araçların çok önemli bir bölümünün ithal olması, kur şoklarından aşırı etkilenmesi ve ekonomik kriz etkisiyle de erişiminde güçlük yaşanmasıdır. Ülkenin en yoksul kesimini oluşturan engellilere sunulması gereken yardımcı teknolojilerin en üst fiyatlardan piyasaya sunulması birçok engellinin ekonomik gücünü aşan bu araçlara erişimini kısıtlamaktadır. Sadece işitme araçları değil genel olarak medikallerin ve engelli yardımcı teknolojilerinin nitelikli bir şekilde yerel üretiminin sağlanması, bu kapsamda SGK ödeme oranlarının artırılması ve aracı rantçıların engellenmesi kamusal bir politika ile sağlanmalıdır.

İŞİTME ENGELLİLER İLE ETKİLİ İLETİŞİM/KONUŞMA

İşitme engelli ve sağır kimliği olan bireylerle iletişimin etkili olması erişilebilirliği etkilemektedir. İletişim anında göz temasının kurulması, dudakların açık olması (pos bıyıkla, elle veya başka bir nesne ile görünmeyen dudaklar okunamayabilir.) konuşma sırasında ağız içinin boş olması, konunun görece daha yavaş ve sade aktarılması, ağır terminoloji ve kavramlara çok sık başvurulmaması- başvurulmuşsa anlaşılması için ekstra açıklama yapılması, yüz ve beden üzerindeki görsel ve jest/mimik hareketlerinin görünür olacağı şekilde ışıktaki durulması ve mümkün olduğunca yüz yüze karşılıklı durulması iletişimin daha güçlü kurulmasını sağlamaktadır. İşitme engelliler ve sağır bireyler için iletişim etkili erişilebilirlik anlamına gelmektedir. İşitme engelli birey cihaz kullanıyorsa çok yüksek sesle konuşulması rahatsız edici olabilmektedir.

TALEP VE ÖNERİLER

İşitme engelli ve sağır kültürünü geliştirmek, işitme engelli ve sağır bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla DEM Parti olarak aşağıdaki listeyi “bitmemiş bir taslak olarak” engelli kamuoyunun, engelli STK’lerinin ve işitme engellilerin dikkatine sunuyoruz.

- Ülke genelinde sayısı 1,5 milyon ila 3 milyon kişi olarak ifade edilen işitme engelli ve sağır bireylerin sosyo-ekonomik durumlarını tam sayım yöntemiyle tespit eden kapsamlı bir araştırmanın yapılması, talep, öneri ve sorunlarının bizzat engelli bireylerin görüşleri doğrultusunda tespit edilmesi,
- İşitme engelli ve sağır bireylerin işitme yeti durumlarını tespit etme ve raporlaştırma süreçlerinin kolaylaştırılması bu amaçla kamu hastanelerindeki birimlerin geliştirilmesi, tüm süreç, test, tetkik ve muayenelerin ücretsiz bir kamu hizmeti şeklinde sunulması,
- Yenidoğanlarda veya sonradan işitme kaybı durumlarında, hızlı bir şekilde erken dönem tespiti için kamuoyu farkındalık çalışmalarının geliştirilmesi, bu konuda yeni evlenenlere, iş sağlığı ve güvenliği uzmanlarına, işitme engelli ve sağır nüfusun görece daha yoğun olduğu yerlere yönelik eğitim hizmetlerinin sunulması,
- İşitme engelli veya sağır olduğu teşhisi yapılan bireylere yönelik erken cihazlanma, rehabilitasyon, eğitim ve işaret dili eğitimlerinin verilmesi ve konu hakkında ebeveyn rehberlik hizmetlerinin sunulması,
- İşaret Dilinin kamu hizmetleri sunumunda resmi dil olarak kabul edilmesi,
- Türkiye’deki işaret dillerinin geliştirilmesi amacıyla MEB, YÖK ve Üniversiteler kapsamında gerekli kurumsallaşmaya gidilmesi,
- Tüm kamu kurumlarının internet sitelerinin, Resmi gazete ve mevzuat programlarının, e-devlet uygulamalarının, tüm müşteri/vatandaş ilişkileri sağlayan çağrı merkezlerinin işaret dili hizmetlerinin geliştirilmesi,
- Tüm yerel yönetimlerde bir erkek ve bir kadın olacak şekilde en az iki işaret dili tercümanının istihdam edilmesi,
- Tüm kurum il müdürlüklerinde, adliyelerde, merkezi hastanelerde, RAM’larda bir erkek ve bir kadın olacak şekilde en az iki işaret dili tercümanının istihdam edilmesi,
- İşaret dili yeterlilik sisteminde standartlaşmanın sağlanması ve belli periyotlarla (maksimum 5 yılda 1) işaret dili tercümanlarının yeterliliklerinin yeniden teste tabi tutacakları sınavların yapılması,
- İşitme engelli ve sağır bireylerin günlük yaşamı içinde muhatap kalmak zorunda olduğu öğretmen, eğitmen, idareci, kurum müdürü, şoför, yönetici, vb. rollerde olan kişilere yönelik “işitme engelliler ve sağır kişilerle etkili iletişim rehberlerinin” sunulması,

- İşitme cihazı, koklear implant ve diğer implantların SGK ödeneklerinin tam olarak sağlanması, söz konusu araçlara erişimin kolaylaştırılması ve bu alandaki ticari rant/sömürü yapısının sonlandırılması,
- BM Engelli Haklarına ilişkin sözleşme, Engelliler Hakkında Kanun (5278 Sayılı K.) TİDBO gibi mevzuat hükümlerinin gecikmeksizin yaşama geçirilmesi,
- Sağırın, İşitme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümlerinin ertelenmeden yaşama geçirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması
- Engelli istihdam kotalarının nitelikli engelli işgücü ile doldurulması,
- Kaynaştırma/Bütünleştirme öğrencilerinin sınıf mevcut sayısı sınırlı tutulması ve işitme engellilerin buldukları sınıflarda özel eğitim öğretmenlerini bilingual eğitim vermesi, ders materyallerinde işaret dili kullanımının artırılması, veli-öğretmen ve öğrenciler için işaret dili farkındalığı programlarının başlatılması, eğitimde işitme engelli ve sağırın maruz kaldığı ayrımcılığın önlenmesi,
- Engellilere, işitme engelliler ve sağırlara, engelli kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılığı ve şiddeti önleyen mekanizmaların geliştirilmesi,

TEMEL ÖNERİLERİMİZDİR.

Söz konusu taleplerin karşılanması, sorunların çözülmesi, sağır kimliğinin tanınması, işaret dilinin resmi dil olarak tanınması ve engellilere yönelik sağlamcı eşitsizliğin ortadan kaldırılması amacıyla engelliler için demokratik siyasal mücadeleyi büyüteceğiz.

RAPOR YAZIMINDA YARARLANILAN KAYNAKLAR

- <https://old.tsk2015.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/MEB-Yazisi-hk.-1.pdf>
- <https://old.tsk2015.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/Sagirlarin-Egitimi-Konusunda-Arastirma-ve-Oneri-Raporu-Hk.2.pdf>
- <https://old.tsk2015.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/20UY0407-6-Rev-00-Isaret-Dili-Cevirmeni.pdf>
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2017134>
- <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2021/11/ETK%C4%B0N%C4%B0Z-ENGELL%C4%B0-KADIN-VE-KIZ-%C3%87OCUKLARINA-Y%C3%96NEL%C4%B0K-%C5%9E%C4%B0DDET-RAPORU.pdf>
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2577178>
- https://www.ied.org.tr/wp-content/uploads/2017/01/ied_isitme_bozuklugu_rehberi.pdf
- https://www.aile.gov.tr/media/133056/engelli_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf
- https://www.aile.gov.tr/media/131394/engelli_bireyler_icin_bilgilendirme_rehberi.pdf
- https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf
- https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf
- <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1563421>
- <http://www.tidted.org/>
- <https://www.ied.org.tr/>